JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Julkunen, Raija

Title: Tohkeista prekaaria

Year: 2017

Version: Published version

Copyright: © 2017 Janus

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

Please cite the original version:

Julkunen, R. (2017). Tohkeista prekaaria. Janus : sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 25(4), 350-353. https://journal.fi/janus/article/view/65808

Tohkeista prekaaria

Raija Julkunen, *YTT, Dosentti, Jyväskylän yliopisto, julkunen@jyu.fi*

Veera Nuutinen (toim.): Uusi työväki. Työ ja yrittäjyys prekarisoituvan palkkatyön yhteiskunnassa. Into, Helsinki. 2017, 235 s.

Prekariaatin ja prekarisaation käsitteiden läpimurtona suomalaiseen julkisuuteen voi pitää vappujen 2005 ja 2006 EuroMayDay-mielenosoituksia. Kuluneet kaksitoista vuotta ovat tuottaneet koko joukon prekarisaation tai sitä sivuavan uuden työn tai työväen kehykseen asettuvia kirjoja. Varhaisimmat *Uuden työn sanakirja* (2006) ja *Vasemmisto etsii työtä* (2008) olivat teoreettisesti vahvoja, innovatiivisia teoksia, vaikka olenkin väitellyt niiden kanssa niin mielessäni kuin kirjoituksissani.

Myös empiirisiä tutkimuksia kirjavoituvista työnteon muodoista, kuten vuokratyöstä, itsensä työllistäjistä ja nollatyösopimuksista, on ilmestynyt. Samalla työelämän tutkimuksessa on väreillyt kahden todellisuuskuvan välinen yhteentörmäys. Toinen painottaa normalisoidun palkkatyön jatkuvuutta (esimerkiksi Pasi Pyöriä, toim. Työelämän myytit ja todellisuus, 2017), toinen prekarisaatioksi tiivistyvää muutosta.

Uusi työväki käsittelee työn teettämisen ja tekemisen uusia, moninaistuvia muotoja. Viime vuosina yhteiseen julkisuuteen on syöksähtänyt uusi teknologinen murros eli digikumous. Sen ennustetaan sekä tuhoavan työpaikkoja että luovan uusia työnteon muotoja, ennen kaikkea työtä digitaalisilla alustoilla. Tämän kirjan erityisyys onkin uusien työmuotojen kytkeminen digikumoukseen. Vaikka digitalisaatio ja uudet työmuodot kantavat uutta ja innostavaa vastakohtana ”pölyttyneelle” palkkatyölle, vastassa on raadollisia realiteetteja.

Kirjan avaa *Ville-Veikko Pulkka*, joka esittää kriittisen ja tasapainoisen synteesin digitaalisen vallankumouksen arvioiduista työllisyysvaikutuksista. Joissakin teknologiahypetyksissä visioidaan rajuja työpaikkamenetyksiä, aivan kuin kaikki teknologisesti mahdollinen realisoituisi tuosta vain; toisissa otetaan huomioon digiteknologian soveltamista jarruttavat institutionaaliset ja poliittiset tekijät. Edelliset ovat tuttuja suomalaisestakin mediajulkisuudesta ja niiden kumouksellisuudessa on oma kiehtovuutensa. Vaikka ennusteet ovat epävarmoja, Pulkka päättelee digitaalisten työmarkkinoiden joka tapauksessa olevan nykyisiä epävarmemmat.

Artikkelin toinen anti koskee keskustelua digitaalisen talouden työllisyysratkaisuista. Pulkka sekä arvioi esitettyjä ratkaisumalleja, että etsii uutta lähestymistapaa, joka palkkatyön tapaan takaisi kansalaisten toimeentulon, kansantalouden tasapainon ja yhteiskunnallisen koheesion. Näin kirjoittaja kommentoi myös perustuloa, tosin harvinaisemmasta makrotalouden näkökulmasta. Arvio on aika kriittinen, vaikka Pulkka katsookin teknologiamurroksen lisäävän perustulon houkuttelevuutta. Vaihtoehtoisen työllisyysparadigman toivon hän asettaa oman talouspoliitti-

sen linjan rakentavaan työväenliikkeeseen. Nykyisessä poliittisessa taloudessa se ei vaikuta kovin realistiselta, vaikka vasemmistopilkahduksia siellä täällä onkin.

Veera Nuutinen kirjoittaa otsikolla *Nälkäpalkalla keikkataloudessa* aiheenaan työ digitaalisilla alustoilla. Alustataloudesta, kuten Uberista, keskustellaan mediassa runsaasti. Silti ja siksi Nuutisen kirjoittama synteesi on todella tervetullut. Paljastuu, että keikka- ja alustatalouden työtä on kahta tyyppiä. C*rowdwork* on joukkoistettua työtä, jota tehdään verkossa digitaalisilla alustoilla (esim. ääninauhojen litterointia, käännöstyötä). W*ork-on-demand-via-app* tarkoittaa työtehtävän ilmoittamista, välittämistä ja vastaanottamista verkossa. Suomessa digitaalisia alustoja hyödyntävät sekä ulkomaalaiset että kotimaiset yritykset. Ilmiöstä on vain vähän tutkittua tietoa, mutta Nuutinen kaivaa esille sen kansainvälisen tiedon, mitä oli löydettävissä. Alustatyöllä toimeksiantajiksi naamioituneet työnantajat voivat kiertää velvoitteitaan ja siirtää riskit työntekijöille. Pätkätyö ja toimeentulon epävarmuus saa hätkähdyttävän sisällön, kun työkeikan kesto voi olla vain tunteja, minuutteja tai sekunteja.

Niina Vuolajärven artikkelin *Prekaarit intiimisuhteet. Euroopan rajajärjestelmä ja siirtolaisten seksityö* lähtökohta on se, että Euroopan seksityöntekijät ovat pääasiassa (60–90 %) siirtolaisia. Kirjoittajan keskeinen argumentti on, että seksityö kehystetään liian usein ihmiskauppana. Suurin osa seksin myyjistä ei kuitenkaan ole ihmiskaupan uhreja. Maastamuutto on aktiivinen keino etsiä parempaa elämää, ja ongelmat juontuvat ennen muuta maahanmuutto- ja prostituutiopolitiikasta.

Vuolajärvi tarjoaakin kiinnostavan tarkastelun rajasta ja rajahallinnosta. Rajat usein riisuvat siirtolaisilta heidän kartuttamansa sosiaaliset resurssit (koulutus, ammatti) ja jättävät jäljelle ruumiillistuneet, sukupuolitetut tai rodullistetut ominaisuudet ja seksityön. Erottelevan maahanmuuttopolitiikan vuoksi seksipalveluja myyvät siirtolaiset ovat hyvin erilaisissa asemissa: pysyvän oleskeluluvan saaneista paperittomiin saakka. Seksityössä uhkaava oikeudettomuus ja haavoittuvuus vaihtelevat oleskelustatuksen mukaan.

Esko Harni & Miikka Pyykkönen aloittavat artikkelillaan *Vastuullinen, omatoiminen ja innovatiivinen* yrittäjyyttä koskevan kokonaisuuden. Niin EU:ssa kuin Suomessa yrittäjyys on pyritty esittämään lääkkeenä talouskriisiin ja työttömyyteen. Ja vielä enemmän: 2000-luvun ihannekansalaisella on yrittäjän elämänasenne. Artikkelin fokuksena on yrittäjyyskasvatuksen rantautuminen suomalaiseen koulutukseen, työelämävalmennukseen ja menestyskirjallisuuteen. Kirjoittajat osoittavat, miten yrittäjä ja sisäinen yrittäjyys ovat toimineet uuden työn tekijän esikuvana.

Antti Hyrkäksen väitöskirjaan perustuva artikkeli *Unelma organisaatiosta ilman hierarkiaa* esittelee puolestaan *startupit* uuden työn koelaboratorioina. Luin tämän erityisen kiinnostuneena, kun omassakin perhepiirissä on Nokian ja Microsoftin ”jäljiltä” kaksi startup-yrittäjää. Artikkeli aloittaa kaikkien tuntemilla ikonisilla esimerkeillä: Google,

Amazon, Facebook ja Uber ovat kasvaneet (usein autotalleista) huimalla vauhdilla ja muuttaneet maailmaa. Muutenkin Hyrkäs nojaa amerikkalaisiin tutkimuksiin ja tapauksiin. Artikkeli hakee ja paikantaa startup-ilmiön kulttuurista, suorastaan myyttistä ja kapinallista erityisyyttä. Kuten ikoniset esimerkit kertovat, menestys voi olla huimaa, mutta tosiasiassa epäonnistumisen todennäköisyys on suuri. Menestyksen ja epäonnistumisen keinulauta on tehnyt niistä otollisia kohteita riskisijoittajille, ja ilmiö onkin kehittynyt symbioottisessa suhteessa pääomasijoitusmaailmaan. Vaikka startupit ovat uuden työn koelaboratorioita, ne eivät kuitenkaan ole digitaalisen ajan malliesimerkkejä kaikenlaisten yritysten jäljiteltäväksi.

Martta Tuomala tutkii toisenlaista yrittäjyyttä, nimittäin kotisiivoojien asemaa ja edunvalvontaa otsikolla *Halpatyövoimaa ja yksityisyrittäjiä.* Omien työkokemustensa innoittamana kirjoittaja on kehittänyt taidetta, tutkimusta ja vaikuttamista yhdistävän Siivoojan ääni -projektin. Tämä artikkeli nojaa alan eturyhmiä edustaviin asiantuntijahaastatteluihin. Kirjoittaja yhdistää työntekijöiden ja yrittäjien edunvalvonnan äärimmäisen kilpailluilla markkinoilla.

Kotisiivousta tehdään monenlaisissa asemissa: yrittäjinä, itsensä työllistäjinä, yritysten palkkalistoilla. Uusin tulokas ovat keikkoja välittävät alustayritykset. Artikkeli keskittyy työehtojen ja edunvalvonnan ongelmakohtiin. Siivouksen kaltainen ala vetää puoleensa lakia rikkovia yrityksiä, vaikka, kuten Tuomala huomauttaa, alalla voi pärjätä myös vastuullisesti ja työlainsääntöä noudattaen. Artikkeli on painava puheenvuoro aytoiminnan puolesta ja suuntaan, uusien keinojen löytämiseksi matalapalkkaalojen edunvalvontaan.

Kirja sisältää kaksi *commons*-ilmiöön liittyvää artikkelia, ensin *Jukka Peltokosken* ja *Jaana Pirkkalaisen Osuuskunnat työn ja tuotannon tiloina*. Kirjoittajat erottavat kaksi osuuskuntien aaltoa. 1990-luvun lamassa osuuskuntia perustivat työttömät, 2000-luvulla pätkä- ja projektitöillä sekä apurahoilla elantoaan hankkivat koulutetut henkilöt. Artikkeli on paljolti työ- ja sosiaalioikeudellinen ja fokuksena on yrittäjän ja työsuhteisen palkansaajan rajanvedon hämmentävyys. Artikkelin varsinainen visio on kuitenkin pohtia osuuskuntiin liittyvää radikaalia potentiaalia, autonomisemman ja demokraattisesti hallitun tuotannon ja työn visiota.

Mikko Jakonen avaa artikkelillaan *Uuden työn tiloissa* Suomessa vähän käsitellyn teeman eli yhteisölliset työtilat (*coworking*). Ilmiö leikkaa muita uuden työn trendejä eli tieto-, läppäri-, verkko- ja puhelinperusteista työtä, startupeja, avoimia toimistoja, kahviloissa työskentelyä, joukkorahoitusta ja yksityistä sijoittamista. Samoin kuin startupeihin, yhteisötiloihin ja niissä työskenteleviin nomadeihin liittyy innostavia kulttuurisia mielikuvia. Realiteetit voivat kuitenkin olla prekaareja: epämääräisyyttä, lyhyitä projekteja, kilpailtua rahoitusta, näennäisyrittäjyyttä. Jakonen haluaa kuitenkin nähdä yhteisötiloissa radikaalia potentiaalia, liikettä kohti työn yhteisöllisiä muotoja.

Uusi työväki on kiinnostava ja hyödyllinen niin tutkijoille kuin ammattiyhdis-

tys- ja prekariaattiaktivisteille. Kysymys ei kirjassa ole enää runsaasti tutkituista määrä- ja osa-aikaisista työsuhteista, vaan työsuhteissa tehdyn palkkatyön ja yrittäjyyden rajaa haastavista työmuodoista, jopa liikkeestä. Jotkut uuden työn tai prekariaattikirjat ovat olleet liki vihamielisiä ay-liikettä kohtaan. Tässä ei sellaista näy. ”Edunvalvonnan” käsitettä ei vierasteta, vaan pohditaan sen mahdollisuuksia ja uusia, myös vertaistuen tyyppisiä muotoja. Kirjassa myös kysytään, tulisiko työlainsäädäntöön luoda uusi kategoria (itsensä työllistäjä, keikkatyöntekijä tms.), olisiko siitä enemmän haittaa vai hyötyä. Joka tapauksessa uuden työväen aseman ja oikeuksien korjaaminen vaatii työlainsäädännön päivittämistä, uudenlaista edunvalvontaa ja perustuloa.

Määrällisesti kirjassa käsitellyt työmuodot ja työväki ovat luonnollisesti marginaalisia Suomen n. 2,8 miljoonan työllisen ja yli 2,5 miljoonan palkansaajan joukossa. *Uusi työväki* ei lähde mukaan tilastosotaan, eikä analysoiduista työmuodosta aina löydykään määrällisiä arvioita. Nuutinen tosin mainitsee, että Yhdysvalloissa, siis eräänlaisessa työnteon ”villissä lännessä”, alustoilla ja niiden kautta työskenteleviä arvioidaan olevan 0,4 prosenttia työvoimasta. Tämän kirjan ulkopuolelle jäävistä työmuodoista on tilastolliset arviot vuosikymmenen puolivälistä: vuokratyössä noin yksi prosentti ja nollatyösopimuksilla noin neljä prosenttia palkansaajista, itsensä työllistäjiä n. 6,5 prosenttia työllisistä (Pyöriä ym.).

Normalisoidun palkkatyön katoa on povattu vuosikymmeniä. Tähän suuntaan on hiivitty, mutta siirtymän verkkaisuus Suomessa oikeuttaa säännellyn palkkatyömuodon jatkuvuutta koskevan tulkinnan. Kahden ”koulukunnan” eron voi pelkistää näin. Kun prekarisaatiodiskurssi näkee prekarisaation lävistävän koko nykyisen elämänmuodon (laaja tulkinta) tai työnteon (suppeampi tulkinta), niin tilastotietoon nojaava suuntaus kiistää (suomalaisen) työelämän kaikenkattavan epävarmistumisen ja huononemisen. Tilastollinen aineisto ei suostu todistamaan sellaisesta. Se ei kuitenkaan kiistä epävarmojen työmarkkina-asemien tai huonojen töiden olemassaoloa ennen tai nyt. Lisäksi palkansaajia koskeva työolotutkimus (1984–2013) kertoo yhdestä ilmeisestä muutoksesta, joka leikkaa kiinnostavasti prekarisaation käsittämistä subjektiivisena kokemuksena ja affektina. Ainoa selkeä muutos n. 30 vuoden jaksolla – jos jättää huomiotta 1990-luvun aiheuttaman ja sittemmin tasoittuneen työn huonontumisen piikin – on omaa työpaikkaa koskevan huolen, siis koetun epävarmuuden kasvu.

Hyvinvointivaltion liidaaminen

Risto Eräsaari, *VTT, dosentti, emeritusprofessori, Helsingin yliopisto, risto.erasaari@helsinki.fi*

Ruurik Holm: Yksilönvapaus. Tulevaisuuden hyvinvointivaltion peruskivi. Into, Helsinki. 2017, 226 s.

Yksilönvapaus kohotetaan hyvinvointivaltiota koskevassa keskustelussa tavallisesti esiin valtion holhousta vastustavien konservatiivien ja innovaatiospontanistien toimesta. Yksilönvapaus ei kuitenkaan ole vain kritiikin väline, vaan myös asioiden perustan osoittamistapa. Se liittyy historian pitkissä aalloissa muodostuvaan modernisaatioon, joka ei alkanut eilen, eikä maailmansodan jälkeen, vaan alituisesti meneillään olevana tapahtumakulkuna asettaa meidät muutosten ajateltavien ja kätkössä olevien, periytyvien ja perusteita horjuttavien haasteiden keskelle.

Yhdellä tavalla ajateltuna moderni alkaa siitä, kun yksilö ottaa hoitaakseen uskontonsa ja maailmankäsityksensä. Tämä niin sanotusti siirtyy johtoon (jos protestanttisen etiikan vaikutuksiin paneutuneen Max Weberin johtokäsitteen *Lebensführung* lukee kirjaimellisesti) tai ainakin sanoo irti valtion ja esivallan oikeuden sanella mitä ja mihin pitäisi uskoa.

Ei tässä kaikki. Yhteisyyttä tavoittelevan myötätunnon, sielun tottelevaisuuden ja sosiaalisten oikeuksien rinnalla on aina ollut se, mikä on omaa itseään, joka monipuoliseen viittaussuhteeseen avautuessaan laukaisee mielikuvien ja tunteiden vyyhdin, joka jättää tilaa mielikuvituselle ja jossa kollektiivinen kokemus muuttuu *yksilölliseksi*. Hyvinvointivaltiokaan ei saa jäädä mielettömän (mentaalisten käsitteiden käytöstä pidättäytyvän) autonomiansa vangiksi, vaan sen on opeteltava puhumaan *ihmisille henkilökohtaisesti* tarkoitetuista palveluksista nujertamatta yksilön motiivia, päämääriä ja mahdollisuutta toimia omalla tavalla tekemättä kunkin omasta huolesta yleistä huoltoa ja kertomalla selvästi palveluksien ja suoritteiden muitakin autaavista seurauksista.

Eikä tässäkään vielä kaikki. Ranskalaisen sosiaaliantropologin Louis Dumontin jännittävän mutta vaikeaselkoisen teesin mukaan y*ksilöllisyys on muutoksen* käyttöaine eli fermentti – siinäpä tutkimusaihe. Nykyaskel sen suuntaan on *liidaus.* Musiikissa orkestereita johdetaan liidaamalla, soittaessa ja soittamalla, se on tuttua, mutta termi kertoo myös turhautumisesta johtamiskulttuurien tyhjiin rallatuksiin ja haluun tehdä asioita uudella tavalla: itsenäisemmin, sisäisemmin, tiiviimmin.

Ruurik Holmin olisi pitänyt perustella kirjansa ydinsisältö – vapauden tärkeys, vapautta hyödyntävä yksilö, vapauden sovittaminen markkinoihin ja kollektiiviseen päätöksentekoon sekä lopulta yksilönvapauteen nojautuva yhteiskuntapolitiikka – paljon laajemmin ja syvemmältä. Yksilöllisyyttä ja yksilönvapautta korostavan politiikan teoreettisia perusteluja koskevan keskustelun näkökulmana angloamerikkalainen poliittinen filosofia ei ole helppo. Filosofiaa tunteville siinä ei ole kovin paljon uutta, etenkin kun ei kolkutella näkyvim-

pien keskustelijoiden kolmansien teiden (Pettit, Skinner jne.) spekulointien ovia eikä globaalien paradoksien ratkaisuyrityksiä. Lisäksi angloamerikkalaisen politiikan filosofian taustaoletuksia olisi voinut verrata vaikkapa kontinentaalisen oikeusfilosofian oletuksiin. Filosofiaa tuntemattomille se taas on systemattisuudessaan eleganttia, mutta liian teknistä, joskin konreettiset esimerkit ja etenkin kollektiivisuuden ja vapauden yhteensovittamista koskevassa keskustelussa esitetyt kirjoittajan rohkeat henkilökohtaiset avaukset auttavat pääsemään sisään.

Silta, jota myöten sosiaalitutkijat pääsevät kiinni vapausteeman hyvinvointivaltiollisiin yhteyksiin, muodostuu koko kirjan läpi kulkevassa Amartya Senin toimintamahdollisuuksien täsmentämisestä. En halua tyrmätä vasemmiston tavoitteita korostavan, ajatuspajan johtajana toimineen ja konsulttiyritystään liidaavan teoreettisen filosofin pyrkimystä hyvinvointivaltiota koskeviin käytännön tuloksiin. Yritän vain kertoa, mitä tyyppiä nämä pyrkimykset ovat. Keskustelualueitahan ovat kapitalismin toimintatapa, liberaali politiikka, kollektiivinen ja yksilöllinen päätöksenteko, hyvinvoinnin analyyttinen ymmärrys sekä lopulta yksilön ottaminen lähtökohdaksi.

Etenkin vapauden ”sisäsyntyinen” (*intrinsic*) arvo, vapauden mahdollisuus ja vapauden vaihtoehtojen toteutuminen palautuvat tässä keskustelussa siihen, ettei kriteerinä saa olla vain tasa-arvoisuus tai oikeudenmukaisuus (universalismista ei kirjassa lausuta halaistua sanaa), vaan todella ihmisille jotakin merkitsevät vapaudet. Mutta mitä ne kaikkinensa kätkevät sisälleen? Kykenevyyttä ja toimintakykyä tietenkin, jos Seniltä kysytään, siis toimintojen mahdollisuutta, hyvinvoinnin saavuttamisen vapautta, tavoitteiden saavuttamista, sisäsyntyisesti arvokkaan tavottamista ja ulosjoutumisen välttämistä. Vapaa yksilö kehittää minuuttaan, autonomisuuttaan, omaehtoista elämäänsä, itsensä omistamista. Niinpä niin, vaan entäpä tilanteet, tapahtumat ja tilaisuudet, jotka jäävät tämän analytiikan ja valintalogiikan ulkopuolelle? Ruurik Holm päätyy yksilönvapauden ohittamattomaan merkitykseen hyvän yhteiskunnan peruskivenä: *Vapauden riittävän tasa-arvoinen jakautuminen on tärkeää yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta, mutta toisaalta tasa-arvo absoluuttisena päämääränä on ristiriidassa yksilönvapauden kanssa --- Mikäli yksilönvapaus on tärkeä inhimillinen päämäärä, ei ole perusteltua edistää sellaista tasa-arvoista yhteiskuntaa, jossa yksilönvapautta on vähän tai ei ollenkaan.*

Poliittinen filosofia on Ruurik Holmin mukaan pantava edistämään yksilönvapautta kunnioittavan hyvän yhteiskunnan toteutumista. Mutta miten? Onko paras tapa edistää politiikan filosofian poliittisuutta sen filosofisena pitäminen eli ajatella, että filosofisia argumentteja voidaan hyödyntää pyrittäessä oikeuttamaan poliittisia vaatimuksia? Vai olisiko todella paneuduttava tulkintoihin, mallinnoksiin ja oletuksiin, jotka soveltuvat päämääriään, halujaan ja uskomuksiaan johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi muokkaavaan yksilöön? Mikä on päämäärien saavuttamista, toiselle ymmärrettävyyttä tarjoavaa, vastaanottavuutta, arkipäivän mahdollisimman suurta vapautta edistävää ”järkevyyttä” ja ovatko

nämä ”järkevyyden” odotukset todella saavutettavissa?

Hiljattain huomasin, että Saksan sosiaalipoliittinen yhdistys (*Verein für Sozialpolitik*) tavoittelee vapaiden ihmisten yhdistyksen (*Verein(e) freier Menschen*) nimeä ja että tässä nykyään tärkeässä ekonomistien yhteistyöjärjestössä tavoitellaan taloustieteen pätevyysalueen laajentamista kulttuurin ja ekologian alueelle. Yksilönvapauden aave kummittelee universaalissa hyvinvointivaltioissa.

Tutkimushaastattelun käsikirja on rikas, mutta ei aivan saumaton kokonaisuus

Ulla Buchert, *VTT, tutkija, Lapin yliopisto, ulla.buchert@ulapland.fi*

Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tampere. 2017, 460s.

Tuoreen *Tutkimushaastattelun käsikirjan* esipuhe alkaa maininnalla siitä, että kirja on uudistettu ja laajennettu versio Vastapainon vuonna 2005 julkaisemasta, Johanna Ruusuvuoren ja Liisa Tiittulan toimittamasta teoksesta *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Kirjan päivittäminen on katsottu tarpeelliseksi muun muassa haastattelumenetelmän kehittymisen ja uusien suuntausten vuoksi.Vertaillessani käsillä olevaa ja sen edeltäjäksi mainittua kirjaa huomaan kuitenkin pohtivani, miten uuden ja uudistetun kirjan välinen raja määritellään. Kirjoilla on toki sama aihe, mutta eri nimi, toimittajat ja rakenne, minkä lisäksi myös suurin osa kirjoittajista ja luvuista on uusia.

Edellä mainituista syistä arvioin Tutkimushaastattelun käsikirjaa itsenäisenä teoksena. Sellaisena se on todella laaja ja monipuolinen esitys aiheestaan. Kirjan neljän pääluvun – johdanto, haastattelun lajit, haastattelun kohderyhmät ja haastattelun käytännöt – alle on saatu mahdutettua yhteensä jopa 22 alalukua. Alaluvut osoittavat selkeästi tutkimushaastattelujen tekemiseen liittyvien näkökulmien moninaisuuden, käsittelevät yleisiä ja erityisiä kysymyksiä, esittelevät vanhempia ja uudempia suuntauksia sekä nostavat esiin teoreettisia ja käytännöllisiä lähestymistapoja.

Alaluvut ovat itsenäisiä ja rakenteeltaan toimivia kokonaisuuksia, joita on vaivatonta lukea huolitellun kielen ansiosta. Kunkin alaluvun loppuun on koottu sen pääkohdista selkeät ja mukavan lyhyet tiivistelmät sekä hienot lähdeluettelot, joiden avulla luvussa käsitellystä aiheesta kiinnostuneet lukijat voivat perehtyä siihen tarkemmin. Kirjan alaluvuissa käsitellyistä aiheista olivat itselleni tutuimpia etnografinen haastattelu ja asiantuntijahaastattelu. Kiinnostavimpana pidin kuitenkin hieman yllättäenkin vanhojen ihmisten haastattelua koskevaa lukua. Pidin myös tärkeänä, että kirjan luvut kriisitilanteissa olevien ihmisten sekä turvapaikanhakijoiden ja paperittomien haastattelemista kiinnittivät huomiota myös tutkijan mahdolliseen työssä kuormittumiseen. Aihe jää menetelmäkirjallisuudessa usein sivuun, vaikka moniin vaikeisiin

tilanteisiin voi varautua myös etukäteen ja säästyä siten vakavammilta ongelmilta. Jo ulkoasultaankin tuhtiin kirjaan sisältyy niin paljon asioita ja näkökulmia, etten tiedä, kuinka moni intoutuu lukemaan sen huolellisesti kannesta kanteen. Mutta ehkä sitäkin useammat voivat tarttua siihen jonkin kiinnostavan aiheen vuoksi.

Tutkimushaastattelun käsikirjan ongelmat juontuvat myös juuri sen sisällön moninaisuudesta. Minkä tahansa kirjan nimeäminen käsikirjaksi synnyttää odotuksen siitä, että kyseessä on jonkinlainen opas kyseessä olevan aiheen perusteisiin. Nämä odotukset täyttyvät kuitenkin *Tutkimushaastattelun käsikirjan* kohdalla vain osittain. Kirjan kannesta kanteen lukeminen jättää vaikutelman siitä, että sitä tehdessä on jäänyt jollain tasolla päättämättä, millaista kirjaa ollaan kirjoittamassa. Mikä kokonaisuus on ja mikä on osien suhde siihen? Vaikka alaluvut ovat kiistatta kiinnostavia ja toimivat hyvin itsenäisinä kokonaisuuksina, eivät ne toimi aina yhtä saumattomasti ikään kuin kokonaisuuden osina.

Kokonaisuutena tarkastellessa kirjaa vaivaa jonkinlainen käsitteellinen ja rakenteellinen keskeneräisyys. Kirja olisi hyötynyt siitä, että sen johdannossa olisi käyty laajemmin ja ”käsikirjamaisemmin” läpi tutkimushaastattelun toteuttamisen lähtökohtia ja perusasioita. Tällöin yksittäiset alaluvut olisi ollut mahdollista kirjoittaa ikään kuin suhteessa niihin, mikä olisi puolestaan lisännyt kokonaisuuden johdonmukaisuutta ja vähentänyt toistoa, ehkä myös tiivistänyt kirjaa. Kun kokonaisuuden toimittaminen on jäänyt jossain määrin kesken, käytetään eri luvuissa nyt sen tarkemmin määrittelemättä toistensa synonyymeinä esimerkiksi sellaisia käsitteitä kuin haastattelun muodot, menetelmät ja lajit. Myös teemahaastattelu tulee määriteltyä sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti melko monin, keskenään ristiriitaisinkin tavoin.

Rakenteellisesti pidän erityisesti pääluvun 2 otsikkoa *Haastattelun lajit* erikoisena valintana alalukujen sisältöihin nähden. Useimmat alaluvuista käsittelevät ymmärtääkseni erilaisia haastattelumenetelmiä, yksi tietyn kohderyhmän (asiantuntijoiden) haastattelemista ja loput menetelmästä tai kohderyhmästä paljolti riippumatonta mahdollisuutta käyttää haastattelussa virikkeitä tai tehdä haastattelu kävellessä tai puhelimitse. Myös pääluvun 3 otsikko *Haastattelun kohderyhmät* on mielestäni erikoinen siinä mielessä, että kaikissa alaluvuissa käsitellään jollakin tavoin haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden haastattelemista. Niiden vertailukohdaksi tai vastapainoksi jäin kaipaamaan taustoittavaa lukua, jossa olisi käsitelty kootusti asioita, jotka täytyy ottaa huomioon lähes kaikkien haastateltavien kohdalla. Nyt nämä asiat tulevat esiin hajautetusti eri kohderyhmiä koskevissa alaluvuissa, osa vielä lukemattomia kertoja toistettuina. Eri alaluvuissa kerrotaan kerta toisensa jälkeen ikään kuin uutena asiana tutkimushaastatteluun sisältyvästä valtasuhteesta, haastatteluun valmistautumisen ja luottamuksen rakentamisen merkityksestä sekä kiinnostuksen ja kuuntelemisen ja niiden osoittamisen tärkeydestä. Sama koskee myös tutkimushaastattelun ajan ja paikan sopimista, tutkimuksesta kertomista, tutkimustiedotteen ja suostumusten

laatimista, vastausten anonymisointia ja haastattelunpäiväkirjan käyttämistä. Jos nämä sinänsä tärkeät ja varsin ”käsikirjamaiset” asiat olisi koottu omaan lukuunsa, olisi niihin liittyen voitu käsitellä alaluvuissa vain sen aiheen näkökulmasta erityiset ja aiemmin sanottua täydentävät asiat.

Matti Hyvärinen kirjoittaa toisessa johdantoluvussa *Haastattelun maailma* osuvasti, että ”Meidän pitäisi oppia näkemään haastattelu uudella tavalla ja ymmärtää, että vuorovaikutus on paljon muutakin kuin kysymysten esittämistä.” *Tutkimushaastattelun käsikirja* edistää epäilyksettä omalta osaltaan tämän tavoitteen saavuttamista. Aiheiden ja näkökulmien runsauden vuoksi kirjasta löytynee jotain uutta lähes kaikille ennakkoluulottomille lukijoille. Aihetta tuntemattomalle kirja voi avata oven kokonaan uuteen maailmaan. Kaiken kaikkiaan *Tutkimushaastattelun käsikirja* löytänee kiistatta paikkansa suomenkielisessä menetelmäkirjallisuudessa ja tullee olemaan varsin luettu ja viitattu teos.